

УДК 94(477)

Ольга Мазурок

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА СПІВПРАЦЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА У ПРАЗІ З ПРОФЕСІЙНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА "ПРОФОРУС" УПРОДОВЖ 1921–1926 РР.

У статті на основі аналізу низки архівних документів УКСРади західних земель України у Львові, досліджено співпрацю та взаємозв'язок професійної організації українського студентства "Профорус" із Центральним союзом українського студентства у Празі.

Ключові слова: "Профорус", ЦЕСУС, ЦЕДУС, студентство, співпраця.

Актуальність досліджуваної проблеми є надзвичайно важливою, оскільки дає змогу на основі аналізу листів, відозв, протоколів засідань та конференцій простежити зв'язок професійної організації українського студентства "Профорус" із Центральним союзом українського студентства у Празі (далі – ЦЕСУС) упродовж 1921–1926 рр., який відіграв важливу роль у міжнародній діяльності товариства та покращенні його матеріального становища.

Наукова новизна досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що автором публікації вперше використано архівні матеріали, які дають змогу проаналізувати та оцінити взаємозв'язок "Профорусу" із ЦЕСУС.

Мета статті – дослідити зв'язок професійної організації українського студентства "Профорус" із Центральним союзом українського студентства у Празі упродовж 1921–1926 рр.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом листів, протоколів засідань та конференцій "Профорусу" та ЦЕСУС про співпрацю.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема, поява та діяльність Центрального союзу українського студентства висвітлена у працях О.Гуменюк "Центральний союз українського студентства – провідна організація української студентської еміграції в культурно-освітній сфері" [1, с. 110–118], В.Тарабан "Утвердження та діяльність центрального союзу українського студентства у 20-ті роки ХХ ст." [7, с. 200]. Також більш детально інформацію про діяльність "Профорусу" та ЦЕСУС подано у наукових статтях О.Мазурок "Особливості структурної організації української студентської професійної організації "Профорус" [3, с. 62–66], "Участь української професійної організації українського студентства "Профорус" у покращенні матеріального становища студентства на західних землях України в 1921–1926 рр." [4, с. 18–22], "Роль української студентської крайової ради у діяльності "Профорусу" упродовж 1921–1926 рр." [5, с. 162–168], "Участь тернопільських студентів у діяльності професійної організації українського студентства "Профорус" у 1921–1926 рр." [6, с. 204–207], "Культурно-освітня та видавнича діяльність професійної організації українського студентства "Профорус" на західноукраїнських землях у 1921–1926 рр." [7, с. 71–77].

Основу джерельної бази складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, фонд 399 – "Професійна організація українського студентства "Профорус" [9–22].

Аналізуючи історіографічні праці і джерельну базу наукової проблематики, приходимо до логічного висновку про те, що досліджувана тематика на сьогодні ще не стала об'єктом комплексного вивчення науковцями.

Студентська організація "Профорус", що діяла на західноукраїнських землях упродовж 1921–1926 рр. намагалася забезпечити потреби української молоді у можливості здобувати якісну освіту, що забезпечувало б у майбутньому працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Проте, через перешкоди польської влади, українські студенти не могли отримувати знання в українських вищих школах (далі – УВШ), тому були змушені виїжджати на навчання за кордон, за сприянням "Профорусу".

Контролюючи роботу щодо перебуваючого за кордоном студентства Українська крайова студентська рада (далі – УКСР) самостійно не могла, тому цю функцію виконував ЦЕСУС у Празі, який постійно звітував про свої дії перед "Профорусом" [9, арк.1]. ЦЕСУС заснований на III Всеукраїнському студентському конгресі у Празі, що тривав з 20 червня – по 8 липня 1920 р. [22]. Упродовж 1922–1923 рр. ЦЕСУС об'єднував 4650 студентів і 18 організацій, а з 1924 р. – 3364 студентів і 22 організації [22]. Головою союзу у 1922–1923 рр. був П. Ган, з 1923–1924 рр. – І.Федів, з 1924–1925 рр. – М. Масюкевич, з 1925–1926 рр. – В. Орелецький. Взагалі ЦЕСУС діяв до 1979 року і припинив роботу внаслідок економічної та ідеологічної кризи [22].

Членами організації виступали наступні об'єднання: "Профорус", "Комітет українського студентства Буковини", союз українських студентських організацій у Румунії, Польщі, Данцигу та

Німеччині, "Союз підкарпатських українських студентів", націоналістична організація українського студентства, "Зарево", "Товариство української студіюючої молоді ім. М.Міхновського", товариство українських студентів-католиків "Обнова", "Об'єднання православних студентів", союзи українських студентських товариств США, Канади, управа українського студентства Австралії, "Союз аргентинсько-українських студентів", "Союз українських студентських товариств у Європі" [22].

У свою чергу ЦЕСУС також був активним членом інших міжнародних організацій, співпраця з якими давала можливість отримати кошти та зміцнити діяльність союзу. Таким чином, об'єднання, на правах членства, входило до складу: "Міжнародної студентської конфедерації", "Міжнародної студентської служби", "Інтернаціональної студентської ліги", "Міжнародного студентського союзу", "Координаційного осередку національних студентських союзів", "Світової університетської служби" [22].

Упродовж своєї діяльності ЦЕСУС активно видавав журнали та вісники, у яких поширював інформацію про становище українського студентства та тих, хто перебували за кордоном на навчаннях. Зокрема, друкованими органами союзу виступали: "Студентський вісник" у Празі (1923–1931 рр.), "Студентський шлях" у Львові (1931–1934 рр.), "Студентський вісник" (1935–1939 рр.), "Вісник ЦЕСУС", "Вісті ЦЕСУС" [22].

Згідно зі статутом, ЦЕСУС дбав про українських студентів за кордоном, про розвиток та розквіт організації, видавав звіти з діяльності і матеріальної допомоги студентству, переказував до Головної ради "Профоруса" листи-прохання студентів про надання допомоги, формував власний бюджет.

Фонди ЦЕСУС поповнювалися за рахунок членських внесків, які становили 1/9 частину від піврічного прибутку кожного члена, з яких 1/4 йшла на допомогу потребуючим студентам [11, арк. 6]. Для талановитих студентів, було відкрито спеціальний допомогий фонд стипендій. Таким чином, ЦЕСУС займався в основному економічними питаннями щодо життя та діяльності студентства. Тим не менше діяли також й інші відділи ЦЕСУС – відділ культурних справ, міжнародних відносин, секретаріат та економічний відділ [11, арк.3]. Проте ефективність роботи ЦЕСУС подібно, як і УКСР, майже повністю залежали від фінансових надходжень, яких, згідно із фінансових звітів, не вистачало. Це, в свою чергу, значно погіршувало роботу ЦЕСУС. Так, у 1923 році ЦЕСУС переживав надзвичайно складні часи, що через нестачу коштів не міг навіть надсилати звіти до Головної ради "Профоруса". Через це також тимчасово була припинена робота усіх відділів ЦЕСУС [11, арк.6].

Важливу роль у діяльності ЦЕСУС відігравав Центральний союз допомоги українського студентства (ЦЕДУС), який здійснював роботу за допомогою господарської ради [12, арк. 1]. 4 липня 1922 р. відбувся конгрес українського студентства західноукраїнських земель у Празі, на якому задекларовано взаємозв'язок між ЦЕСУС та ЦЕДУС. Головою ЦЕДУС обрано – С. Галицького, секретарем – І. Загорецького, головою ЦЕСУС – І. Федів, секретарем – С. Чернявський [12, арк. 3].

Постанова конгресу засвідчила також, що управа ЦЕСУС і ЦЕДУС зобов'язується виконувати будь-яку діяльність, покладену на них, основним завданням ЦЕДУС були ведення економічної діяльності [12, арк.2]. Представники ЦЕДУС могли брати участь у засіданнях управи ЦЕСУС з правом дорадчого голосу. У випадку неприйняття рішення чи виникнення спірних питань, обговорення проводилися упродовж трьох днів з обома управами. Для ведення внутрішніх справ управи видавали: відозви, комунікати та розпорядження [12, арк. 2]. Відозви та меморандуми, які були звернені до українських чи іноземних громадян, розглядалися кожною управою окремо упродовж двох днів перед остаточним вирішенням. На спільних засіданнях ЦЕДУС та ЦЕСУС приймалися також рішення про представництво тієї чи іншої управи перед іноземними державами.

Згідно з рішенням конгресу, ЦЕДУС зобов'язувався надавати матеріальну допомогу ЦЕСУС шляхом проведення акцій економічного характеру, про які попереджали за два тижні до початку [12, арк. 3]. Також на конгресі прийнято програму допомоги соціальному студентству, згідно з якою управа ЦЕДУС та комітет об'єднання українського студентства "Соціальна громада" закликав усі студентські організації стати активними членами "Профоруса" та зібрати кошти для українського студентства [12, арк. 3]. Таким чином, у 1922 році управа ЦЕДУС переказала на потреби українського студентства наступні кошти: товариство "Прихильників освіти" у Відні – 5000 чеських крон (далі – к.ч.); "Спілка українських студентів" у Західному Берліні – 3500 к.ч.; "Громада українських студентів" у Берліні – 2000 к.ч. [12, арк. 6]. Звичайно, це не були значні кошти для студентів, що отримували фінансову допомогу, адже потребуючих у матеріальній допомозі було набагато більше.

Станом на 15 липня 1922 р. каса ЦЕДУС отримала кошти у розмірі 34 428 тис. ч.к., з яких на допомогу студентським організаціям витратила – 12 700 тис. ч.к. [13, арк. 1]. Зокрема, спілка українських студентів у Берліні отримала – 3 500 тис. ч.к., громада українських студентів у Берліні – 2 тис. ч.к., товариство "Січ" у Відні – 5 тис. ч.к., спілка українських студентів у Софії – 1 тис. ч.к., спілка кооператив у Празі – 1 тис. ч.к. [13, арк. 1]. Для утримання адміністрації ЦЕДУС виділив 6 353

тисячі ч.к. для ведення організаційної діяльності – 2 650 тис. ч.к. та для зарплати членам союзу – 3 240 тис. ч.к. [13, арк. 1].

28 липня 1922 р. у Празі відбувся конгрес українського студентства, у якому взяли участь Союз українських студентів-емігрантів у Польщі та інші студентські громади, що входили до його складу. Рішенням конгресу стала резолюція, основна мета якої – надання прав українській нації на повний культурний, соціальний розвиток та створення на усіх українських землях вільної, незалежної держави. Тим не менше, документ так і не вступив у дію і фактично не відіграв у майбутньому важливої ролі. Адже збори, що відбувалися у Празі були зірвані через низку певних причин: по-перше, не з'явилися делегати від ЦЕДУС, що в подальшому підірвало довіру інших студентських організацій до нього і негативно вплинуло на подальшу співпрацю; по-друге, на конгресі були присутні делегати-комуністи, які категорично виступили за неприйняття згаданої резолюції. В результаті таких дій Союз українських студентів емігрантів (далі – СУСЕ) у Польщі визнав дії ЦЕДУС аморальними та закликав до переобрання членів союзу, мотивуючи тим, що останнім часом не проводилися економічні дії союзу у відношенні до українського студентства. Ухвалено провести загальні збори ЦЕДУС наприкінці грудня 1922–1923 рр. під час Різдва свят [12, арк. 9].

Упродовж 1923 р. співпраця "Профорус" та ЦЕСУС скеровувалася на пропаганду та активізацію боротьби за УВШ, а також організації виїзду українського студентства на навчання за кордон. Зокрема, у листі від 1 січня 1923 р. ЦЕСУС до УКСР йдеться про зміну статутів українських студентських організацій та Ліги українських студентів з метою активізації молоді до боротьби за університет [9, арк. 1].

27 січня 1923 р. листом до ЦЕСУС УКСР подала прізвища студентів, які бажали виїхати на студії до Чехословацької республіки (ЧСР): М. Урбан, М. Гаврильчук, І. Каменецький, з проханням союзу надати студентам відповідні посвідчення [16, арк. 5]. Також у листах за 1923 р. Головна рада "Профоруса" повідомляла ЦЕСУС про становище українських студентів у США та мету американського патронату над студентами. Наголошувалося на тому, що опікуєтво з боку США скеровано виключно на студентів, а не на організацію. Отримати матеріальну допомогу могли лише окремі члени УКСР з особистим проханням до студентських організацій у США [19, арк. 7]. Тим не менше, нової інформації про становище у Нью-Йорку за 1923 р. до ради "Профоруса" не надходило, тому вона звернулася з проханням про встановлення зв'язків чехословацького студентства із молоддю у США.

Листом від 3 березня 1923 р. "Профорус" інформувала про матеріальне становище українського студентства у Львові. Так, згідно з даними ради, 40 студентів потребувало допомоги у сумі 160–170 ч.к.; 50 студентів – 100 ч.к.; 60 студентів – потребують допомоги упродовж трьох місяців у сумі 35 тисяч ч.к.; 100 студентів перебуває за межами Львова у зв'язку зі скрутним матеріальним становищем; 80 – потребувало допомоги у 80 тисяч ч.к. [19, арк. 30]. Таким чином, на 1923 р. у Львові 230 студентів потребували матеріальної допомоги загальною сумою у 115 270 тис. ч.к. [19, арк. 30]. У результаті ЦЕСУС 29 травня 1923 р. переказав на УВШ у Львові 1 тис. ч.к., а у червні – 100 ч.к. [19, арк. 103]. Це, звичайно, не покривало необхідних витрат, проте теж відіграло позитивну роль для покращення матеріального становища українського студентства. ЦЕСУС не міг переказати більше коштів у зв'язку з тим, що організація також переживала складні часи.

У січні 1923 року ЦЕСУС переживав складне матеріальне становище, через що не було можливості проводити діяльність. Зокрема, практично не діяв секретаріат та відділ культурних справ, через відсутність коштів не друкувалися журнали та газети, організаційна робота управи занепала [8, арк. 3]. Відділ міжнародних відносин упродовж трьох місяців не виконував роботу, і лише у квітні 1923 р. видав відозву до усіх громадян та організацій з проханням про проведення акції збору коштів під час літніх канікул [8, арк. 3]. Відповідно складним становище було в економічному відділі: на травень 1923 р. каса ЦЕСУС налічувала 25 797 тис. к.ч. [8, арк. 3].

Упродовж 12–22 січня 1923 р. у Празі відбувся надзвичайний з'їзд ЦЕДУС та ЦЕСУС, на якому обговорювали питання реорганізації союзу у зв'язку зі скрутним матеріальним становищем, збільшенням кількості членів за рахунок студентських товариств, обрано нового секретаря ЦЕСУС – Р.Росляка, прийнято план роботи на майбутнє для культурно-суспільного та міжнародного відділів союзу, згідно з якого діяльність відділів мала розпочатися у жовтні 1923 р. [15, арк. 2].

На з'їздах ЦЕСУС, що відбулися у березні-червні 1923 р. піднято низку важливих питань: обрання нової управи союзу, прийняття резолюції про встановлення зв'язків з російським демократичним студентством. Внаслідок протесту берлінської спілки українських студентів резолюцію так і не було прийнято [8, арк. 9]. Зокрема, у листі голови ревізійної комісії ЦЕСУС у Берліні йшлося про не прийняття подібних рішень для українського студентства: "Прохання відмінити рішення ЦЕСУС прийняте на засіданні. Нечувано для українського студентства такого ганебного зближення зі студентством того народу, який нищить найменші прояви національного

життя українського народу. Умовою заявки є вихід усіх учасників спілки українських студентів у Берліні з членства ЦЕСУС" [21, арк. 2].

У липні 1923 р. відбувся черговий з'їзд ЦЕСУС у Данцигу, на якому прийнято рішення про встановлення зв'язку з УКСР та зміну статуту союзу. Однак через незначну кількість присутніх учасників з'їзду, рішення так і не були прийняті [10, арк. 9]. Станом на липень-жовтень 1923 р. каса ЦЕСУС налічувала 5 698 тисяч ч.к., з яких 3 790 тис. ч.к. – витратили на утримання адміністрації союзу [13, арк. 2]. У жовтні 1923 р. стан каси покращився на 22 592 тис. ч.к., однак витрати ЦЕСУС залишалися високими – 14 221 тис. ч.к. [13, арк. 3].

31 жовтня – 10 листопада 1925 р. відбулася конференція ЦЕСУС у Празі, у якій взяло участь 23 делегати від студентських організацій. Основними питаннями обговорення виступали: становище ЦЕСУС та план роботи на майбутнє, огляд діяльності студентських організацій у Подєбрадах, Пшібрамі, Берліні, Варшаві та Празі [14, арк. 1]. Також на конференції прийнято резолюцію про відставку голови ЦЕСУС М. Масюкевича: "Приймаючи з жалем уступлення товариша Масюкевича, яко президента ЦЕСУС, конференція висловлює йому глибоку подяку за ту самовідданість і високо корисну працю, яку він переводив за довгий час свого перебування головою ЦЕСУС" [14, арк. 1]. Наступним керівником союзу обрано В.Орелецького, віце-президентом – Л. Волохова, головою економічного відділу В. Мейського, секретарем В. Зарицького [14, арк. 1].

У справах організації вирішено створити окрему установу, яка б відстоювала інтереси українського студентства перед урядом ЧСР та співпрацювала із управою ЦЕСУС. Рішення конференції постановили також зменшити податки для студентів, членів ЦЕСУС, які отримують допомогу у розмірі 240 ч.к., до 3 ч.к. на місяць [14, арк. 2]. Щодо діяльності відділу міжнародних відносин у 1925 р. відзначено позитивну роботу у організації міжнародних конференцій у Женеві та Копенгагені [14, арк. 2]. Проте робота культурно-суспільного відділу не була добре налаштована: культурницькі акції проводилися в основному в Празі, тоді, як співпраця з іншими студентськими організаціями занепада [14, арк. 2]. Питання реорганізації УВШ на західноукраїнських землях, конференція постановила передати це рішення виключно українським студентам з умовою, що школи повинні продовжувати свою роботу [14, арк. 4].

Важливе значення у співпраці ЦЕСУС та "Профоруса" відіграли три звичайних з'їзди союзу, що відбули упродовж 1923–1924 рр., на яких обговорювали становище організації та українського студентства, зокрема. Перший звичайний з'їзд ЦЕСУС відбувся у Гданську 11–14 липня 1923 р. У з'їзді взяли участь управа ЦЕСУС, ревізійна комісія, та представники від 15 студентських організацій: українська громада з Данцигу та німецьке студентство; українське студентство Німеччини; студентська спілка (Берлін); академічна громада (Берлін); товариство "Основа" (Данциг); товариство "Січ" (Грац); "Профорус" (Львів); товариство "Молот" (Любек); "студентська спілка" (Прага); товариство "Громада" (Прага); громада студентів-емігрантів; товариство "Каменярі", (Пшібрам); "Студентський союз" (Варшава); товариство "Січ" (Відень); "Український союз" (Прага) [16, арк. 5].

На з'їзді зачитали звіти з діяльності усіх згаданих організацій за період 1922–1923 рр., у тому числі й "Профоруса". Особливе значення мали звіти з діяльності ЦЕСУС та його відділів: економічного, організаційного, культурно-суспільного та міжнародного. Так, зокрема, у культурно-суспільних справах, ЦЕСУС констатував позитивний розвиток культурного та громадського життя на західноукраїнських землях у зазначений період [16, арк. 14]. Проте ЦЕСУС відзначив певні перешкоди у культурному розвитку нації з боку польської влади, яка намагалася знищити українську мову, шляхом ліквідації УВШ.

Особливо на з'їзді відзначали позитивну роботу українського студентства у створенні гуртків, що сприяли культурному розвитку місцевого населення, а також видавничу діяльність "Профоруса", через яку також здійснювали просвітницьку роботу [16, арк. 20].

Що ж до міжнародної діяльності ЦЕСУС, то на з'їзді, прийнято резолюцію, положення якої містили наступне: участь у конгресі "Міжнародного студентського союзу" (СІЕ) у Варшаві та з'їздах закордонних відділів у Будапешті; зміцнення зв'язків союзу з іншими міжнародними організаціями. Так, для виконання останнього пункту резолюції усім членам ЦЕСУС видано спеціальну інструкцію: "Членам ЦЕСУС входити на місцях у найтісніші зв'язки з прихильними чужонаціональними організаціями, оскільки вони не відносяться ворожо національних і культурних інтересів українського народу. Міжнародному відділові ЦЕСУС доручити продовжити акцію в напрямі скликання конференції студентських організацій народів бувшої Росії" [16, арк. 23]. Таким чином, ЦЕСУС намагався розширити свою діяльність, залучившись підтримкою інших студентських організацій.

Другий звичайний з'їзд ЦЕСУС відбувся 3–10 липня 1924 р. у Подєбрадах, у якому взяли участь 61 делегат від українських студентських організацій з різних країн, основним своїм завданням вважав вирішення економічних проблем союзу та "Профоруса" зокрема [17, арк. 28]. Головою засідань обрано ректора Української господарської академії у Подєбрадах, І.Шовгеніва. З'їзд визнав складне матеріальне становище українського студентства та зкликав провести

загальне оподаткування населення у розмірі 2 % від загального прибутку громадян, а також скласти списки тих, надавав постійну фінансову допомогу студентам, які навчалися у Чехословацькій Республіці (далі – ЧСР) [18, арк. 25].

Окрім цього, на з'їзді прийнято низку резолюцій з подякою до міжнародного студентства, яке своєю діяльністю сприяло активній праці українського студентства. Зокрема, "З'їзд висловлює щиру подяку товаришу поляку П'єрові Турею за його теплий привіт та прихильну для українського студентства й всього українського народу працю" [17, арк. 27]. "З'їзд висловлює почуття глибокої вдячності чесько-українському комітетові та іншим громадським та студентським організаціям за їх привітання і добрі побажання з'їздові" [17, арк. 27]. "З'їзд висловлює глибоку подяку чеському та словацькому народові в особі президента Т. Г. Масарика за ту велику підтримку, яку знаходять українські високі школи і українське студентство у ЧСР. Українське студентство свідоме, що першою умовою існування сучасної нації є те, щоб вона мала свідомих висококваліфікованих викладачів у різних галузях життя. А таких робітників дарує українському народові народ чехословацький" [17, арк. 27]. "Звичайний з'їзд складає щиру і глибоку подяку організаціям Червоний хрест, Місії методистам у Празі та Чесько-українському комітетові за допомогу, яку подає українському студентству" [17, арк. 27]. Таким чином, згадані резолюції свідчать про тісний зв'язок українського студентства з чехословацьким народом, який надавав широку підтримку у вигляді фінансових надходжень, підтримки уряду в розвитку УВШ.

Слід відмітити, що чехословацький уряд висловлював підтримку не лише українським студентам, але й народові, взагалі, у його культурному та політичному розвитку. Про це свідчить резолюція, прийнята на з'їзді, у якій ЦЕСУС наголошував на політично-економічному та культурному становищі українського народу та підтримці його у важкий період: "Беручи на увагу, що внаслідок насильницької окупації української території імперіалістичними сусідніми державами, український народ переживає тяжкий час національного поневолення, економічних руїн й культурного поневолення, що – з одного боку під російською окупацією, що поставило український народ перед ширенням неграмотності, голоду та підривання фізичного здоров'я, а з іншого боку – під польською і румунською окупацією національного пригноблення українського народу. ЦЕСУС протестує перед цілим культурним світом проти чужинців кого поневолення українського народу, проти варварської політики окупантів на українських землях" [17, арк. 31].

У травні-червні 1925 року відбувся Третій звичайний з'їзд ЦЕСУС у Пшібрамі та у Празі. На з'їзді обговорили діяльність усіх відділів ЦЕСУС та становище "Профорусу" у зазначений період [18, арк. 41]. У засіданні взяло участь 14 делегатів від різних студентських організацій на чолі з головою – М. Масюкевичем. З'їзд задекларував складне становище союзу через нестачу коштів та порушення діяльності організаційного відділу. Через послаблення зв'язків із радою "Профоруса" майже не було відомостей про діяльність останньої. Тому голова засідання звернувся до усіх учасників з'їзду з проханням про налаштування роботи на місцях та вчасної подачі звітів. З'їзд також відмітив, що, незважаючи на скрутне становище, українське студентство продовжує вести активну діяльність, записуючись до УВШ [18, арк. 62].

Після закінчення з'їзду прийнято проект резолюції, у якій йшлося про висловлювання протесту галицькому шовіністичному студентству у методах боротьби проти Українського університету; протест усіх міжнародних студентських організацій проти польської шкільної політики; проти утримання у польських в'язницях упродовж одного року 25 українських студентів [18, арк. 71]. Тим самим ЦЕСУС висловив підтримку українському студентству та "Профорусу".

Про тісну співпрацю між ЦЕСУС та "Профорусом" свідчить низка листів, отриманих у ході листування між організаціями упродовж 1923–1924 рр. Так, у листі управи ЦЕСУС до УКСР у Львові від 20 червня 1924 р. йдеться про організацію оподаткування студентства та старшого громадянства в еміграції з метою створення фонду стипендій для УВШ [20, арк. 4]. Однак через складне матеріальне становище українського студентства на території ЧСР, оподаткування не проводилося. Щодо організації тижня УВШ упродовж 10–20 червня 1924 р. його відмінено у зв'язку з тим, що подібна акція уже проводилася раніше [20, арк. 4]. У проханні УКСР про надання фінансової допомоги студентам, які без дозволу виїхали на навчання до ЧСР, ЦЕСУС відмовив через те, що стипендії виділялися чехословацьким урядом, а не союзом.

У листі від 25 червня 1924 р. до УКСР у Львові, ЦЕСУС констатував складне матеріальне становище студентів-техніків, які виїхали за розпорядженням ради на навчання до Праги. Зокрема, вони не змогли оплатити допуск до іспитів, який становив 600–800 ч.к. за кожен предмет [20, арк. 5]. Оскільки ЦЕСУС також переживав економічну кризу, тому не міг покрити, навіть, 50 % потрібних коштів [20, арк. 5].

Також шляхом листування пересилалися рішення з'їздів та прийняті резолюції. Так, 7 серпня 1924 р. ЦЕСУС надіслав до Головної ради "Профоруса" резолюції з Третього звичайного з'їзду союзу, у яких йшлося про організаційну, економічну та міжнародну діяльність організації [20, арк. 8].

У справах міжнародного відділу ЦЕСУС звернувся до УКСР з проханням придбання нових фондів для проведення міжнародної студентської конференції [20, арк. 8]. Таким чином, більшість листів між ЦЕСУС та "Профорусом" носили економічний характер і містили інформацію про матеріальне становище обох організацій та студентства зокрема.

Окрім листів економічного змісту, ЦЕСУС звертався до "Профоруса" з іншими проханнями. Наприклад, у листі від 16 серпня 1924 р. йдеться про становище видавничої діяльності організації. Зокрема, листом надіслано по два примірники часописів "Студентські листи", що виходили друком у ЧСР та один журнал "Свобода" у США [20, арк. 12]. Союз наголошував на важливості видавництва періодичної преси, оскільки на їх сторінках подавали інформацію, що стосувалася життя та діяльності студентства.

У відповідь на листи ЦЕСУС, Головна рада "Профоруса" надсилала звіти з діяльності своїх референтів та розпорядження ради. Так, у листі від 3 жовтня 1924 р. йдеться про становище УКСР та діяльності президії за 1922 – 1923 рр. [20, арк. 32]. 10 жовтня 1924 р. ЦЕСУС отримав листа, у якому описувалося становище УВШ у Львові та кураторії. Зокрема, вказувалося, що школи переживали складний етап свого розвитку, пов'язаний із посиленням переслідувань з боку польської влади, через нестачу коштів кураторія не змогла повноцінно проводити роботу, що негативно впливало на становище УВШ [20, арк. 34].

Часто листування між ЦЕСУС та "Профорусом" не було вагомим, про що свідчать надіслані привітанням та подяки за переказані кошти. Наприклад, у листі від 11 січня 1925 р. йдеться про подяку УКСР управі ЦЕСУС за надіслану друкарську машинку марки "Мерседес": "Шлем великий привіт та подяку за отриману машину до писання марки "Мерседес". Бажаючи як найкращого розвитку вашій студентській організації" [20, арк. 43]. У листуванні між ЦЕСУС та "Профорус" також часто підносилися проблеми розвитку та становища УВШ. Зокрема, 25 березня 1925 р. черговий лист від Головної ради "Профоруса" повідомив управу ЦЕСУС про економічну кризу організації, що тривала уже чотири місяці. Тому рада просила переслати 17 тис. ч.к. на покриття витрат для канцелярії та адміністрації [20, арк. 51]. Також у листі вказувалося на занепад УВШ та зменшення кількості студентів, через вступ останніх до польських вищих шкіл (далі – ПВШ). Зменшенню кількості студентів УВШ сприяв виїзд молоді за кордон, для закінчення п'ятого року навчання на тих чи інших курсах, зокрема медичних та технічних [20, арк. 52]. Акції легалізації університету, що проводилися на території західноукраїнських земель не мали такого успіху, як, наприклад, ті, що відбувалися у еміграції. Зокрема, створення комітету захисту УВШ, головне завдання якого – дбати про матеріальну та моральну допомогу УВШ у Львові. Однак про нього "Профорусу" було мало що відомо, оскільки, як повідомляється у листі, ЦЕСУС не надіслав звітів до ради.

У кінці 1925 р. зв'язки "Профорусу" із управою ЦЕСУС почали слабшати, через занепад організації та перехід її у підпілля. У листі від 26 листопада 1925 р. йдеться про наступне: "Скупі вістки, які продираються поза межі рідного краю, приносять нам радість, що управа "Профорусу" енергійно розпочала об'єднання студентства, яке навчається на УВШ. Однак брак зв'язку "Профоруса" із управою ЦЕСУС ставить з одного боку управу "Профоруса" у тяжке положення та надмірно обтяжує її працю, а з другого боку не дає можливості ЦЕСУС нести моральну і почасти матеріальну поміч "Профорусові". Коротко кажучи такий стан є шкідливий для ЦЕСУС і для "Профоруса" [20, арк. 67].

Отже, співпраця "Профорусу" із ЦЕСУС відігравала важливу роль у діяльності студентської організації, оскільки забезпечувала можливість контролювати українських студентів, що перебували на навчанні за кордоном; створювати нові фонди за рахунок грошових надходжень від союзу; налагоджувати зв'язки з іншими іноземними студентськими організаціями та товариствами. Важливу роль у діяльності ЦЕСУСу відігравав ЦЕДУС, що зобов'язувався надавати матеріальну допомогу студентам та організаціям. Незважаючи на скрутне становище союзу упродовж 1922–1923 рр., зв'язок із "Профорусом" не втрачався, про що свідчить низка листів, отриманих товариствами. Слід відмітити також той факт, що співпраця організацій носила в основному економічний характер, тим не менше ЦЕСУС виявляв інтерес і до культурного та національного життя українського студентства та народу, зокрема.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. А. Центральний союз українського студентства – провідна організація української студентської еміграції в культурно-освітній сфері / О. А. Гуменюк // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. – К., 2011. – Вип. 45. – С. 110–118.
2. Мазурок О. Особливості структурної організації української студентської професійної організації "Профорус" / О. Мазурок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 2. – С. 62–66.
3. Мазурок О. Участь української професійної студентської організації "Профорус" у покращенні матеріального становища студентства на західних землях України в 1921–1926 рр. / О. Мазурок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім.

В.Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 1. – Ч. 2 – С. 18–22. 4. Мазурок О. Роль української студентської крайової ради у діяльності "Профорусу" упродовж 1921–1926 рр. / О. Мазурок // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 162–168. 5. Мазурок О. Участь тернопільських студентів у діяльності професійної організації українського студентства "Профорус" у 1921–1926 рр. / О. Мазурок // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення) / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. У двох частинах. – Ч. II. – С. 204–207. 6. Мазурок О. М. "Культурно-освітня та видавнича діяльність професійної організації українського студентства "Профорус" на західноукраїнських землях у 1921 – 1926 рр." / О. М. Мазурок // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 2. – Ч.1. – С. 71–77. 7. Тарабан В. М. Утвердження та діяльність центрального союзу українського студентства у 20-ті роки ХХ ст. / В. М. Тарабан // Держава та армія. – Львів:, 2000. – № 408. – С. 187–190. 8. Центральний державний історичний архів України у м. Львів (далі – ЦДАІ України), ф. 399, оп. 1. спр. 1, арк. 18. 9. ЦДАІ України, ф. 399, оп. 1. спр. 2, арк. 63. 10. Там само, спр. 3, арк. 19. 11. Там само, спр. 14, арк. 6. 12. Там само, спр. 15, арк. 10. 13. Там само, спр. 32, арк. 3. 14. Там само, спр. 62, арк. 4. 15. Там само, спр. 92, арк. 11. 16. Там само, спр. 94, арк. 33. 17. Там само, спр. 97, арк. 49. 18. Там само, спр. 99, арк. 208. 19. Там само, спр. 133, арк. 259. 20. Там само, спр. 134, арк. 82. 21. Там само, спр. 221, арк. 3. 22. Утвердження та діяльність Центрального союзу українського студентства у 20-ті рр. ХХ століття. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8810/1/28.pdf/>

Ольга Мазурок

**СВЯЗЬ И СОТРУДНИЧЕСТВО ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗА УКРАИНСКОГО
СТУДЕНЧЕСТВА В ПРАГЕ С ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ
УКРАИНСКОГО СТУДЕНЧЕСТВА "ПРОФОРУС" НА ПРОТЯЖЕНИИ 1921–1926 ГГ.**

В статті на основі аналізу ряду архівних документів УКСРады западних земель України речь идет о связи и сотрудничестве Центрального союза украинского студенчества в Праге с профессиональной организацией украинского студенчества "Профорус"

Ключевые слова: "Профорус", ЦЕСУС, ЦЕДУС, студенчество, сотрудничество.

Olga Mazurok

**CONNECTION AND ASSOCIATION CENTRAL UNION UKRAINIAN STUDENTS IN
PRAGUE WITH UKRAINIAN STUDENTS UNION "PROFORUS" DURING 1921–1926**

The articles deals with the analysis of archive documents connected with the Connection and association Central union Ukrainian students in Prague with Ukrainian students union "Proforus" during 1921–1926

Key words: "Proforus", CESUS, CEDUS, students, association.

УДК 94(477)

Тетяна Савенко

МІЖНАРОДНА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ НТШ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У публікації розглянуто найважливіші напрямки наукової роботи НТШ у міжвоєнний період.

Ключові слова: загальні збори, Головна управа, статут, наукова праця, конгрес.

У культурно-просвітньому русі Західної України в міжвоєнний період вагомий вплив мала наукова діяльність НТШ. Упродовж 1919–1939 рр. розбудовується структура товариства, вдосконалюються форми і напрями роботи, налагоджується співпраця з іншими науковими установами.

Мета статті полягає у висвітленні широкого спектру наукової діяльності членів НТШ у міжвоєнний період.

Основні завдання дослідження ґрунтуються на аналізі механізму наукової, дослідницької та організаційної діяльності товариства.

Після Першої світової війни НТШ відновило свою діяльність у березні 1921 р., поряд з іншими українськими культурно-освітніми й господарськими установами. Розпочався новий етап наукової і громадської праці, силами нового покоління, загартованого у війні і національно скристалізованого в період існування держави у 1918–1920 рр. НТШ у складних умовах міжвоєнного періоду ставило